

Uluslararası Sözleşmelerde Kıyı Ötesi Tesislerin Ortadan Kaldırılması¹

Murat Kurun²

Mustafa Çakır³

Uluslararası Sözleşmelerde Kıyı Ötesi Tesislerin Ortadan Kaldırılması	Decommissioning of Offshore Installations in International Conventions
Öz Geçtiğimiz yüzyılda yaşanan teknolojik, ekonomik ve siyasi gelişmeler denizlerin geleneksel kullanımından başka amaçlar için kullanılmasının önünü açmıştır. Bu kapsamda kıyı ötesi tesisler bilimsel araştırma, enerji, iletişim, doğal kaynakların işletilmesi gibi amaçlar için kurulmuştur. Bu çalışmada ekonomik ömrünü tamamladığı için kullanılmayan veya terkedilen kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasına ilişkin yöntemlere değinilmiş ve küresel ve bölgesel nitelikli sözleşmelerde yer alan düzenlemeler incelenmiştir.	Abstract Technological, economic and political developments in the last century have paved the way for the use of seas for other purposes than their traditional use. In this context, offshore facilities have been established for purposes such as scientific research, energy, communication, and the operation of natural resources. In this study, methods for the elimination of offshore facilities that are unused or abandoned because they have completed their economic life are mentioned and cured.
Anahtar Kelimeler: Kıyı Ötesi Tesisler, Ortadan Kaldırma, Uluslararası Deniz Hukuku	Keywords: Offshore Installations, Decommissioning, International Law of the Sea
JEL Kodları: K33	JEL Codes: K33

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları Çalışmanın tamamı iki yazar ile birlikte oluşturulmuştur.

Çıkar Beyanı Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

¹ Bu çalışma, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda "Uluslararası Hukukta Yapay Adalar ve Tesisler" başlığı ile tamamlanarak 03.12.2020 tarihinde savunulan Doktora tezinden türetilmiştir.

² Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, murat.kurun@atauni.edu.tr

³ Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, cakir@kocaeli.edu.tr

1. Giriş

Yapay adalar, tesisler, platformlar, diğer insan yapımı yapılar ve cihazları içerisine alacak biçimde kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılması (*decommissioning*); ekonomik ömrünü tamamlayan veya kullanım amacının sona ermesi nedeniyle kaldırılması veya elden çıkarılması sürecini ifade eder (Techera ve Chandler, 2015: 53). Bu süreci gerekli kılan unsurlar seyrüsefer güvenliğinin sağlanması, mamul edildikleri malzeme dikkate alındığında deniz çevresine ve ekosistemine olumsuz etkide bulunması ve amacına uygun kullanımına imkân kalmadığında yerine yenisinin kurulması biçiminde sıralamak mümkündür. Bununla birlikte kıyıda uzakta yer alan bu yapıların ortadan kaldırılması ile ilgili önemli uluslararası hukuki belgelerde “*ortadan kaldırma*” ifadesinin bir tanımının yapılmamış olması uygulamada bu hususla ilgili bazı zorlukların ortaya çıkmasını tetikler niteliktedir. Gerek 1958 Kıta Sahaneliği Sözleşmesi (1958 KSS), 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982 BMDHS), 1989 Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) İlke ve Standartları gibi küresel belgelerde gerekse de kıyı ötesi tesislerle ilgili hükümler içeren deniz çevresinin kirlenmesiyle ilgili bölgesel sözleşmelerde kullanılmayan tesislerin ortadan kaldırılmasına ilişkin bir tanım yapılmasa da kullanılmayan bu tesislerin terkedilmesi (Lyons, 2014: 481) (*abandonment*) gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Bununla birlikte “*ortadan kaldırma*” kavramının daha geniş kapsamlı bir süreci ifade ettiğini söylemek gerekir (Hamzah, 2003: 339).

Özellikle petrol platformları gibi tesislerin günümüz itibarıyla ekonomik ömürlerini tamamlıyor olmaları, bu yapı ve tesislerin kaldırılması veya suya batırılması konusunda önemli tartışmaların ve uluslararası belgelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tür tesislerin ilk örnekleri 1950’li ve 1960’lı yıllarda ortadan kaldırılmaları veya terk edilmeleri düşünülmeden kurulmaya başlanmıştır (Trevisanut, 2020:432). Eskiye bu tesislerin kaldırılmaları sorunu 1980’lerde ortaya çıkmaya başlamış ve 1995’te gündeme gelen Kuzey Denizi’nde *Brent* petrol sahasındaki petrolün karaya taşınması için tanker gemilerinin yükleme yapıldığı ve petrol depolandığı bir şamandıra olan *Brent Spar*’ın kaldırılmasıyla ilgili tartışmaların yaşanmasıyla uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir (Owen ve Rice, 1999). *Brent Spar*’la ilgili tartışmalar, ekonomik ömrünü tamamlaması nedeniyle *Shell* firmasının, tesisi suya batırmak istemesiyle başlamış ve *Greenpeace* örgütünün öncülüğünde Avrupa genelinde önemli protestoların hedefi haline gelmiştir. *Shell* firması yoğun protestolara mukabil suya batırma seçeneği yerine *Brent Spar*’ın deniz çevresinin korunması adına Norveç’te bir iskele uzantısı olarak yeniden kullanımını tercih etmiştir (Owen ve Rice, 1999: 1; Osmundsen ve Tveterås, 2003: 1579-1580).

Kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasıyla ilgili uluslararası hukuk belgeleri daha çok petrol platformlarıyla ilgili olsa da günümüzde kullanım amaçları bakımından çeşitlenen yapay adalar ve diğer tesisler (Papadakis, 1975; Çamyamaç, 2017) için de geçerli olabilecek düzenlemelere yer verilmiştir. Bu minvalde *Brent Spar*’ın ortadan kaldırılmasıyla ilgili tartışmalar, o zamana dek hazırlanan ve sonrasında hazırlanan uluslararası belgeler ve iç hukuk düzenlemelerinin güncellenmesi ve/veya düzenlenmesi bağlamında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Ole ve Faga, 2017; Igiehon ve Park, 2001: 1).

Günümüzde, çoğunluğu Kuzey Denizi, Meksika Körfezi, Basra Körfezi, Güneydoğu Asya, Batı Afrika ve Brezilya’da yoğun olarak rastlanan kıyıda uzakta bulunan petrol platformlarının sayısının 7000’i aşıyor olması ve yaklaşık 20-30 yıllık bir ekonomik ömre sahip olması (Lyons, 2014: 480) ve bunlardan başka derinsu limanları ve rüzgâr türbinleri gibi diğer tesis ve yapıların sayılarının artıyor olması uluslararası toplumu ilgilendiren, büyük oranda çevresel olmakla birlikte önemli sorunların işaretçisi niteliğindedir. Bu bağlamda kullanılmayan kıyı ötesi

tesislerin ortadan kaldırılmalarıyla ilgili olarak bunların suya batırılarak, kısmen veya tamamen kaldırılarak veya başka bir biçimde elden çıkarılarak ortadan kaldırılmalarının yalnızca petrol platformlarının ortadan kaldırılmasıyla değil diğer kıyı ötesi tesislerin ortaya çıkarabileceği tehlikeler (seyrüsefer güvenliği, deniz çevresine olumsuz etkileri vb.) düşünülerek de gerekli düzenlemelerin yapılması elzem görünmektedir.

Teknolojik gelişmeler, finansal kaygılar, değişen güvenlik paradigmaları gibi etkenler konunun uluslararası belgelerde farklı biçimlerde ele alınmasına neden olmuştur. Şöyle ki, 1958 KSS'de kıydan uzakta bulunan tesislerin tamamen kaldırılması öngörülürken finansal konuların daha çok önem arz ettiği dönemlere denk gelen 1982 BMDHS'de, kısmi olarak kaldırılması düzenlenmiştir. Özellikle petrol platformlarının ortadan kaldırılmasıyla ilgili tartışmaların başlamasıyla düzenlenen uluslararası belgelerde daha ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir.

Çalışmada uluslararası belgelerin değerlendirilmesi yapılmadan önce kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılması bağlamında kullanılan yöntemlerin değerlendirilmesi ve bu yöntemlerin alternatif çözüm yollarına değinilecektir. Kıyı ötesi tesislerin kuruluşları gibi ortadan kaldırılmalarının da önemli miktarlarda maliyetinin olması bunların suya batırılması veya kısmen kaldırılması ve yeniden kullanımı gibi yöntemlere başvurulmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda suya batırmayla ilgili ortaya çıkabilecek sorunlar ve yeniden kullanımlarına ilişkin alternatif yollara yer verilecektir. Sonrasında küresel ve bölgesel nitelikli sözleşmelerde konunun ele alınışı ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

2. Kullanılmayan Kıyı Ötesi Tesislerin Ortadan Kaldırılması Bağlamında Suya Batırma Kavramı

1982 BMDHS m. 1/5(a)(i)'de⁴ suya batırmanın (*dumping*) tanımı, denizde gemilerin, uçakların, platformların veya diğer insan yapımı yapıların herhangi bir kasıtlı elden çıkarılması olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda belirtilen nesnelerin denize batırılması önemli teknolojik birikim isteyen, maliyetli ve bir o kadar da karmaşık ve riskli bir süreci ifade etmektedir. Bununla birlikte deniz çevresi ve bu işlemler esnasında görev yapan personelin can güvenliği için birçok tehlikeyi barındırırken, önemli ekonomik kayıplara da neden olabilmektedir.

Öncelikli olarak suya batırmanın çevresel etkileri dikkate alındığında kıydan uzakta bulunan platformların veya yapay ada ve tesisler gibi insan yapımı nesnelerin hammaddesini göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Özellikle tesis veya cihaz olarak ifade edebileceğimiz insan yapımı yapıların çoğunluğunun yapım malzemesi deniz çevresine önemli zararları olabilecek çelik, beton, ağır metal ve hidrokarbon artıklarından olmaktadır. Bu maddelerin çoğunlukla deniz canlıları ve deniz yaşamı üzerinde zararlı etkileri söz konusudur.

Deniz tabanına sabitlenmiş büyük platformların denize batırılması esnasında gerçekleşen iş kazaları da insan kaybına neden olabilmektedir. Büyük platformları ayakta tutan denizle bağlantı noktalarının kesilmesi sırasında tonlarca yük ağırlığında çelik ve benzeri materyallerin (Zawawi vd.,2012:27) yaratacağı tehlike çalışan personeli doğrudan etkiler niteliktedir. Bu süreç, detaylı planlama, ileri mühendislik bilgisi ve azami dikkat gerektiren bir süreçtir. Böyle hassas bir sürecin ekonomik anlamdaki maliyeti ise sürecin bir başka zorluğunu işaret etmektedir. Özellikle bu maliyetler sığ sularda bulunan tesislerden ziyade deniz derinliğinin daha fazla olduğu bölgelerde gerçekleştirilmesi durumunda daha da artmaktadır. 2010 yılında kurulan birçok petrol şirketinin ve deniz yatağı madenciliği yapan şirketin üye olduğu *Decom North Sea*

---

⁴ Çalışmada yer verilen sözleşmelerin ilgili maddelerinin Türkçe'ye tercümelere tarafımızca yapılmıştır.

örgütüne göre yalnızca Kuzey Denizi'nde bulunan gaz ve petrol platformlarının ortadan kaldırılmasının maliyeti 2010-2040 yılları arasında 30-35 milyar £ olarak hesaplanmıştır (Montgomery, 2013).

Bununla birlikte kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasının muhtemel çevresel etkilerinin uluslararası hükümet-dışı örgütler ve ulusal ve uluslararası kamuoyu tarafından tepkiyle karşılaşmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmek gerekir. Bunun somut örneğinin yaşandığı *Brent Spar*'ın ortadan kaldırılması tartışmalarında *Shell* firması, gerçekleştirilen protesto eylemleri ve boykotlar nedeniyle önemli ekonomik kayba uğramıştır.

Kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili en önemli sorunlardan biri de ortadan kaldırma biçiminin veya ortadan kaldırma sürecinin seyir güvenliğini tehlikeye atmaması ve engel olmaması konusudur (Trevisanut, 2020:432). 1958 KSS'nin hazırlandığı I. Deniz Hukuku Konferansı'nda bu yapıların daha az yaygın olması ve henüz ortadan kaldırılması için gerekli şartların oluşmamış olması, görüşmelerin seyir güvenliği etrafında yoğunlaşmasını izah eder niteliktedir (Lütem, 1959: 376-391). Kıydan uzakta bulunan tesislerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili ikinci safhada 1982 BMDHS m.60/3'te seyir güvenliğine ilişkin ifadelerin yanında bu yapıların ortadan kaldırılmasının ekonomik maliyetlerinin görüşmelere hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Sonrasında düzenlenen küresel ve bölgesel belgeler ise ekonomik maliyetler, seyir güvenliği ve çevresel faktörler de dikkate alınarak hazırlanmıştır.

3. Ortadan Kaldırma Seçenekleri

Kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili olarak bu işlemin yüksek maliyeti, çevresel etkileri ve deniz trafiğini engelleyebilecek durumda olabilmesi dikkate alındığında alternatif ortadan kaldırma biçimleri ortaya çıkmaktadır. Temelde ortadan kaldırma işlemiyle ilgili olarak üç yöntemden bahsedilebilir. Bunlar; kısmen kaldırma (*partly removal*), tamamen kaldırma (*total removal*) ve bulunduğu yerde bırakma (*leave in place*) şeklindedir. Bu yöntemlere alternatif olarak bu yapıların yeniden kullanımı, malzemelerin yeniden kullanımı gibi alternatif seçeneklerin değerlendirilmesi söz konusudur (Igiehon ve Park, 2001:2; Forte, 1998; 126).

3.1. Bulunduğu Yerde Bırakma

Kullanılmayan tesislerin bulunduğu yerde bırakılması ekonomik maliyetleri önemli ölçüde azaltan (Zawawi vd., 2012:27) bir yöntem olmakla birlikte deniz çevresine ve seyir güvenliğine olumsuz etkileri olabilecek bir yöntemdir. Örneğin, bu platformların deniz tabanına sabitlendiği çelik vb. malzemeler zamanla zayıflayıp platformun yıkılmasına neden olabilir. Yıkılma biçimi itibarıyla denizin üstünde seyir halinde olan deniz araçlarının göremeyeceği fakat derinlik olarak sığ bir yüzey oluşturuyor olması seyir güvenliğini olumsuz etkileyecektir (Igiehon ve Park, 2001: 2). Bu nedenle bu yöntem kabul gören bir yöntem değildir. Ayrıca, kullanılmayan platformların yerinde bırakılması, platformların ortadan kaldırılmasıyla ilgili olarak bir çözüm ortaya koymamaktadır. Ancak kaldırma sürecinin bir nevi ertelenmesi olarak değerlendirilebilir.

Kullanılmayan tesislerin tamamen kaldırılması hem seyir güvenliğinin sağlanması hem de deniz çevresinin zarar görmemesi bakımından uygulanabilir bir çözüm yoludur. Fakat ekonomik maliyetler dikkate alındığında durum farklılaşmaktadır. Özellikle büyük tonaja sahip platformların tamamen kaldırılması üzerinde ayrıntılı bir planlama yapılması ve ciddi mühendislik becerileri istemektedir. Tüm bunlar ise maliyetlerin yükselmesine yol açmaktadır.

Kıyı ötesi tesislerin tamamen kaldırılmasının deniz çevresinin zarar görmemesi bakımından uygulanabilir olduğunu belirtmekle beraber birtakım zararları da olabilmektedir. Örneğin,

platformun denizle olan bağlantı yerlerinin kesilmesi için kullanılacak patlayıcılar platformun altında ve çevresinde bulunan deniz canlılarının ölümüne sebep olabilmektedir. Ayrıca yıllardır aynı yerde bulunan platformun denize sabitlendiği yerde deniz canlılarının yeni bir yaşam alanı kurmuş olmaları muhtemeldir. Platformun tamamen kaldırılması bu deniz canlılarının yaşam alanının da yok edilmesi anlamına gelecektir (Holbrook vd., 2000: 29-30).

3.3. Kısmen Ortadan Kaldırılması

Kullanılmayan tesislerin kısmen kaldırılması ise tamamen kaldırma yönteminden nispeten daha az maliyetli olabilmektedir. Kıyı ötesi tesislerin kısmen kaldırılması tesisin belirli bölümlerinin kaldırılması anlamına taşımaktadır. Bu bölümler ise suyun üzerinde kalan kısımlar ve/veya belli bir derinliğe kadar olan kısımlar olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte tesisin deniz tabanına sabit bir kısmının bulunması derin deniz balıkçıları için engel teşkil edebilmektedir. Ayrıca, tesisin yapımında kullanılan malzemenin ve/veya bunun bir petrol platformu olması durumunda kesilen sondaj borularında biriken zararlı materyallerin açığa çıkması deniz çevresinin kirlenmesine neden olabilmektedir.

3.4. Diğer Yöntemler

Ekonomik ömrünü tamamlayan veya kullanıldığı amaç için artık uygun olmayan tesislerin yapımında kullanılan malzemenin geri dönüşüme kazandırılması, kısmen kaldırılarak yapay resif olarak kullanılması ve başka amaçlar için kullanılması için yeniden tasarlanması mümkündür (Osmundsen ve Tveterås, 2003: 1580). Kullanılmayan tesislerin başka amaçlar için kullanılması, mevcut yapının teknik özellikleri, dayanıklılığı, bulunduğu yerin kıyıya uzaklığı veya derinliği gibi faktörlerin dikkate alınması gereken bir süreçtir. Örneğin, ekonomik ömrünü tamamlayan petrol platformlarının üzerine güneş panelleri veya rüzgâr türbinleri yerleştirilerek sürdürülebilir enerji kaynaklarından istifade edilmesi mümkündür. Platformların yeni amaçlar için kullanılması ise 1982 BMDHS'de yer alan hükümlere göre olmalıdır.

Kıyı ötesi tesislerin sökülerek karaya taşınması ve geri dönüşüme kazandırılması da başka bir alternatif yöntemdir. Özellikle çelik, alüminyum ve bakır gibi geri dönüşümü uygun maddelerden inşa edilen tesislerin denizde ve karada yol açacağı kirlilik bu şekilde bertaraf edilebilmektedir. Ayrıca tesisin kısmen veya tamamen sökülmesinin maliyeti bu yolla azaltılmış olacaktır. Fakat bu noktada tesisin kıyıya uzaklığı ve büyüklüğü de dikkate alınmalıdır.

Bir diğer alternatif yöntem ise yapay resifler kurma yöntemidir. Kullanılmayan tesisler deniz canlıları için yaşam alanı oluşturmak amacıyla temizlenir ve doğal resifler gibi deniz canlıların yaşam alanı haline dönüşmektedir. Özellikle ABD, Brunei, Japonya, Küba, Meksika, Malezya ve Filipinler kullanılmayan platformları yapay resiflere dönüştürerek buralarda yeni deniz habitatlarının oluşmasını sağlamaktadır. İlk örneklerine 1980'li yıllarda Meksika Körfezi'nde bulunan petrol platformlarının yapay resiflere dönüştürülmesiyle başlayan süreçte 2018 yılı itibarıyla 532 platform yapay resiflere dönüştürülmüştür (Van Elden vd.,2019).

4. Uluslararası Sözleşmelerde Kıyı Ötesi Tesislerin Ortadan Kaldırılması

Küresel ve bölgesel düzeyde kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili birçok sözleşme düzenlenmiştir. Bu sözleşmelerde, kıyı ötesi tesislerin bir biçimde kullanılmayacak olması nedeniyle ortadan kaldırılması hususundaki temel tartışmalar bu tesislerin buldukları yerden tamamen kaldırılması ve kısmen veya tamamen olduğu yerde bırakılması temelinde gerçekleşmiştir.

4.1. 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi

1958 KSS terkedilmiş veya kullanılmayan bir tesisin kıta sahanlığından tamamen kaldırılması gerektiğini düzenlemiştir. 1958 KSS m.5/5'te yer alan düzenleme; *“Herhangi bir tesisin kurulması gerekli şekilde duyurulmalıdır ve bunların varlıklarını ikaz eden daimî araçların bulundurulması gerekir. Terk edilen veya kullanılmayan bir tesisin tamamı ile kaldırılması gerekir.”* biçimindedir.

1958 KSS m.5/5, görüldüğü üzere terk edilen veya kullanılmayan tesislerin tamamen kaldırılması konusunda devletlere kesin olarak bir yükümlülük getirilmiştir. Fakat bu düzenlemenin yapıldığı tarihte kıyı ötesi tesislerin ekonomik ömürlerini henüz tamamlamamış olduğu ve/veya henüz bu konuyla ilgili ekonomik maliyetlerin hesaba katılmadığı düşünülürse düzenlemeyle yalnızca seyrüsefer güvenliğinin sağlanması, balıkçılık faaliyetlerinin sorunsuz işlenmesinin ve deniz çevresinin korunmasının amaçlandığı söylenebilir (Gao, 1998; 146). Devlet uygulamalarında henüz kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasıyla ilgili bir olay yaşanmadığından bunların muhtemel sonuçları ve tartışmalarıyla ilgili hususlar da göz ardı edilerek düzenleme yapılmıştır. Hazırlık çalışmaları sırasında bütün dikkat tesis ve platformların inşasıyla ilgili olmuştur (Peters vd., 1984:170-171).

Kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili olarak 1958 KSS m.5/5'te yer alan hükmün lafzî yorumundan açık bir ifadeyle tesislerin tamamıyla kaldırılması gerektiği anlaşılmaktadır. Tamamen kaldırılması dışında suya batırılması veya kısmen kaldırılması gibi ifadeler anlaşılmamaktadır. Fakat zaman, teknoloji ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak değişen şartların en çok etkilediği konulardan birisi olan kıyı ötesi tesislerle ilgili yapılan bu düzenleme doktrinde bazı tartışmalara neden olmuştur. *Brown(1982:23)*, 1958 KSS m.5/5'de kullanılan ifadenin tesisin tamamen kaldırılması gerektiğini ifade ettiğini ve seyrüsefer, balıkçılık ve deniz canlılarının yaşamlarına haksız müdahalede bulunamayacak biçimde kısmen kaldırılmasının anlaşılamayacağını belirtmiştir. Ayrıca madde hükmünün bu biçimde bir esnekliğe sahip olabilmesi için metnin değişmesi gerektiğini ifade etmiştir. *Peters vd. (1984:194)* ise Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS)'ne atıfta bulunarak 1958 KSS m.5/5 hükmünü yorumlamıştır. *Peters vd. (1984)* göre Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31. maddesi bir antlaşmanın, konusu ve amacı ışığında ve antlaşmanın içeriğinde yer alan anlamına uygun olarak iyi niyetle yorumlanacağını belirtmektedir. Buna göre, terkedilmiş kıyı ötesi tesislerin kaldırılması yükümlülüğünün konusunun ve amacının seyrüsefere ve denizin diğer kullanımlarına haksız yere engellenmesinin önüne geçmektir. Engellenme riski olmazsa kaldırma görevi de olmayacaktır ve maddede yer alan *“tamamen (entirely)”* ifadesi de buna göre yorumlanmalıdır. Ayrıca VAHS m.32'ye göre, 31. maddede göre yapılan yorum, anlamı muğlak ve anlamsız kılıyorsa tamamlayıcı yoruma başvurulmalıdır. Buna göre, bir kısmı veya tamamı deniz yatağının altında bulunan platformların tamamen kaldırılması gerekliliğinin ifade edilmesinin, ulaşılmak istenen amaç için anlamsız hale geleceğini belirtmektedir.

Bununla birlikte 1958 KSS’de kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasıyla ilgili kullanılan “tamamen” ifadesi devletleri önemli bir ekonomik külfete sokacağından 1982 BMDHS’de bu ifade biraz daha esnetilmiştir.

4.2. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi

1982 BMDHS kıyı ötesi tesislerin kısmen de kaldırılabilceğini belirttiğinden 1958 KSS’ye göre daha esnek bir düzenleme getirmiştir. 1958 KSS’de kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasının detaylı olarak görüşülmemesinin nedenini, bu tesislerin o dönemde henüz kaldırılmasını gerektirecek şartların oluşmaması ve bu tesislerin sayılarının gelecekte önemli oranda artıp kaldırılmasının ciddi külfete yol açacağına göz önünde bulundurulmaması olarak ifade edecek olursak 1982 BMDHS’de yer alan düzenlemenin de getirdiği esnekliğin bu nedenlere bağlanabileceğini belirtmek yanlış olmayacaktır. 1982 BMDHS m. 60/3’de yer alan hüküm şu şekildedir:

“... Yetkili bir uluslararası kuruluş tarafından belirlenen genel kabul görmüş uluslararası standartlar dikkate alınarak, terkedilmiş veya kullanılmayan her tesis ve yapı seyrüsefer güvenliğini sağlamak için kaldırılmalıdır. Ayrıca, bu tür bir kaldırma, balıkçılığı, deniz çevresinin korunmasını ve diğer devletlerin hak ve sorumluluklarını dikkate alacaktır. Tamamen kaldırılmamış her tesis ve yapının derinliği, konumu ve boyutu uygun biçimde ilan edilmelidir.”

1982 BMDHS, yer verdiği düzenleme ile 1958 KSS’den birkaç konuda farklılık arz etmektedir. Buna göre, tesis ve yapıların kaldırılması için yetkili bir uluslararası kuruluşun belirlemiş olduğu genel kabul görmüş uluslararası standartların izlenmesi gerektiği, balıkçılık ve deniz çevresinin korunmasının yanında diğer devletlerin haklarının da göz önünde bulundurulacağı ve her tesis ve yapının tamamen kaldırılmasının gerekmediği düzenlemede yer almıştır. Buna ilaveten antlaşmanın orijinal metninde kullanılan “...shall (be removed)...” ifadesi hukuki bağlayıcılıktan yoksun bir ifade olarak değerlendirilebilir. Böylece 1982 BMDHS’ye göre kullanılmayan ve terkedilmiş tesislerin kaldırılması yönünde mutlak bir ödevden bahsetmek mümkün değildir (Proelss, 2017: 474).

1982 BMDHS’de kullanılmayan ve terk edilmiş tesislerin kaldırılmasıyla ilgili düzenlemeler farklı maddelerde de yer almaktadır. 1982 BMDHS konuyla ilgili m. 1/5(a)(ii)’de suya batırmanın tanımını denizde bulunan platformların ve diğer insan yapımı yapıların herhangi bir biçimde kasıtlı olarak denizde bertaraf edilmesi olarak yapmıştır. Bu tanım ise tesislerin denizde ortadan kaldırılması/elden çıkarılmasıyla ilgili düzenlemelerin yer aldığı 1972 Londra Konvansiyonu’ndan alınmıştır.

Bir diğer bahis ise 1982 BMDHS m.210/5’te geçmektedir. Bu maddede suya batırma faaliyetleriyle ilgili olarak kıyı devletinin haklarına değinilmiştir. Buna göre, karasularında, münhasır ekonomik bölgede ve kıta sahanlığında gerçekleştirilen suya batırma faaliyetleri kıyı devletinin açık ön izni ve onayına tabidir. Kıyı devleti, coğrafi konumları itibarıyla zarar görebilecek diğer devletlerle konuyu değerlendirdikten sonra suya batırma faaliyetlerine izin verme, düzenleme ve kontrol etme hakkına sahip olacaktır. Diğer devletlerin ve/veya bu devletlerin denetimi altında kıyıda uzakta tesisi bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin, kıyı devletinin karasularında, münhasır ekonomik bölgesinde ve kıta sahanlığında kıyı devletinin ön izni olmadan suya batırma faaliyetleri yürütmesi bu düzenlemeyle yasaklanmıştır. Ayrıca suya batırma faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için kıyı devleti, coğrafi konumları itibarıyla suya batırma faaliyetlerinden olumsuz etkilenebilecek diğer devletlerle durumu istişare etmek durumundadır. Bu bağlamda, karasularında, münhasır ekonomik bölgesinde ve kıta

sahanlığında suya batırma faaliyetlerinin kıyı devletinin onayına bağlı olması kıyı devletine verilmiş bir yetki olmakla beraber bu yetkinin suya batırma faaliyetlerinden olumsuz etkilenecek diğer devletlerle değerlendirme yapmak durumunda olması bu yetkiyi sınırlandıran bir unsurdur. Aynı yetki sınırlaması kıyı devletinin yürüteceği suya batırma faaliyetleriyle de ilgilidir. Kanaatimizce, kıyı devletinin kendi karasularında, münhasır ekonomik bölgesinde ve kıta sahanlığında bulunan bir kıyı ötesi tesisi suya batırmak istemesi komşu devletler tarafından kendi menfaatlerine zarar verdiği gerekçesiyle kabul görmeyebilir.

1982 BMDHS m. 216 ise kıyı devletine, karasuları, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığında yapılan suya batırma faaliyetleri bakımından suya batırma nedeniyle ortaya çıkacak kirliliğin önlenmesi, azaltılması ve kontrolü için 1982 BMDHS'ye uygun olarak kabul edilen kural ve düzenlemeler, yetkili uluslararası kuruluşlar ve diğer diplomatik konferanslarda düzenlenen uluslararası kural ve standartların icra yetkisini vermiştir. Bu anlamda m. 216, m. 210'u tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bundan başka suya batırma nedeniyle ortaya çıkacak kirliliğin önlenmesi, azaltılması ve kontrolüyle ilgili 1982 BMDHS m. 194 bütün devletlere yükümlülük getirmiştir. 1982 BMDHS m.194/3(a), zararlı, tehlikeli ve zehirli maddelerin suya batırılması nedeniyle ortaya çıkacak deniz çevresi kirliliğinin önlenmesi ve azaltılması için bütün devletlere gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü getirmiştir. Bu düzenleme daha çok denize boşaltılan atıklarla ilgili görünse de kullanılmayan kıyı ötesi tesislerin özellikle petrol platformlarının suya batırılması neticesinde ortaya çıkabilecek zararlı maddelerin deniz çevresine verebileceği zararın önlenmesi ve azaltılması anlamında da değerlendirilebilir.

1982 BMDHS'den başka kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili küresel ve bölgesel düzeyde birçok gelişme yaşanmıştır. 1982 BMDHS m.60/3'te belirtilen yetkili uluslararası kuruluş ifadesinin karşılığı olan IMO tarafından kılavuz ilkeler ve standartlar belirlenmiştir.

Bir başka husus ise 1982 BMDHS'de ve 1958 KSS'de önemli farklılıkların bulunması nedeniyle devlet uygulamalarının hangi sözleşmeye göre olacağıdır. Daha önce belirttiğimiz üzere 1958 KSS kullanılmayan ve terkedilen tesislerin tamamının kaldırılması gerektiğini düzenlerken 1982 BMDHS'de seçenekler daha fazladır. Bu bağlamda, 1982 BMDHS m. 311/1'de belirtildiği üzere taraf devletler nezdinde 1982 BMDHS'nin 1958 KSS'den üstün olduğu göz önünde bulundurulduğunda, her iki sözleşmeye de taraf olan devletler 1982 BMDHS hükümlerine göre hak ve sorumluluklarını benimseyecektir. Diğer yandan 1958 KSS'ne taraf olmakla birlikte henüz 1982 BMDHS'yi onaylamayan devletler için kullanılmayan kıyı ötesi tesislerin tamamen kaldırılması gerektiği hükmü geçerli olacaktır (Esmaili, 1999:236).

4.3. 1972 Londra Konvansiyonu ve 1996 Londra Protokolü

Kısaca Londra Konvansiyonu olarak ifade edilen "1972 tarihli Atık ve Diğer Maddelerin Suya Batırılmasından Kaynaklı Denizin Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Sözleşme" insan faaliyetlerinden kaynaklı deniz kirliliğinin önlenmesi için düzenlenen küresel ölçekli bir sözleşmedir. Londra Konvansiyonun konusu ise deniz kirliliğine neden olan bütün kaynakların etkili kontrolünün teşvik edilmesi ve denizde suya boşaltılan atık ve diğer maddelerin neden olduğu kirliliğin önlenmesi için gerekli adımların atılmasını sağlamakla ilgilidir (Tütüncü, 2004:166). 1996 Londra Protokolü'yle de 1972 Londra Konvansiyonu revize edilmiştir.

1972 Londra Konvansiyonu suya batırmayı, gemilerden, uçaklardan, platformlardan ve diğer insan yapımı yapılardan atık ve diğer maddelerin denize herhangi biçimde kasten boşaltılması (1972 Londra Konvansiyonu m. 3-1(a)(i)) ve gemilerin, uçakların, platformların ve diğer insan yapımı yapıların denizde herhangi biçimde kasıtlı olarak suya batırılması (1972 Londra

Konvansiyonu m. 3-1(a)(ii) biçiminde tanımlamıştır. 1996 Londra Protokolü ise bu tanımı daha da genişletmiştir. Buna göre 1972 Londra Konvansiyonu'nda verilen tanımlara ilaveten, suya batırmayı, denizde gemilerin, uçakların, platformların ve diğer insan yapımı yapılardan kaynaklı atıkların ve diğer maddelerin deniz yatağında ve toprakaltında herhangi biçimde depolanması (1996 Londra Protokolü m. 1-4(1)(3)) ve yalnızca kasıtlı olarak suya batırılması amacıyla gemilerin, uçakların, platformların ve diğer insan yapımı yapıların bulunduğu yerde devrilmesi/yıkılması veya terkedilmesi (1996 Londra Protokolü m. 1-4(1)(4)) olarak tanımlanmıştır.

1972 Londra Konvansiyonu m.4'te suya batırılması yasaklanan ve özel ön izne tabi olarak suya batırılacak atıkların ve diğer maddelerin listesini belirlemiştir. Buna göre, I nolu EK'te yer alan atıklar ve diğer maddeler dışındaki atıkların suya batırılmasını yasaklayabilecektir. II nolu EK'te ise seyrüsefer güvenliği ve balıkçılık faaliyetleri için ciddi engeller teşkil eden ve suya batırmaya elverişli konteynırların, hurda metallerin ve büyük hacimli atıkların suya batırılmasında özel ön izin ve özenle suya batırılacağı ifade edilmektedir. Buna ek olarak suya batırılması I nolu EK'te yasaklanan maddeler sıralanırken I nolu EK m. 11(d)'de denizde gemilerin, platformların ve diğer insan yapımı yapıların yüzen enkazlar haline gelebilecek durumda olması ve deniz çevresinin kirlenmesine katkıda bulunabileceği için azami ölçüde kaldırılması hususunda yasaklama yetkisi getirilmemiştir. Ayrıca 1972 Londra Konvansiyonu m.4/1(c)'na göre bütün atık ve diğer maddelerin suya batırılması için ön genel izin gereklidir.

1996 Londra Protokolü'nde de m. 4, taraf devletlere I nolu EK'te yer alan atık ve diğer maddeler dışında herhangi atık ve diğer maddelerin suya batırılmasını yasaklaması gerektiğini düzenlemektedir. 1996 Londra Protokolü'nün I nolu EK'i m.1/4 ve m.1/7'de denizde bulunan gemilerin, platformların ve diğer insan yapımı yapıların ve fiziksel etkisi bakımından zararsız maddelerden ve demir, çelik ve beton gibi malzemelerden inşa edilmiş büyük hacimli nesnelerin buldukları yer itibarıyla şartların suya batırmak dışında ortadan kaldırılması için başka seçeneklerin bulunmaması durumunda suya batırmanın mümkün olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca 1996 Londra Protokolü m.4/2'de taraf devletlerin III nolu EK'e uygun olarak izin şartlarını ve izinlerin çıkarılmasını düzenleyen idari ve hukuki düzenlemeler yapması gerektiği ifade edilmiştir. III nolu EK'te taraf devletlere hazırlamaları gereken idari ve hukuki düzenlemelere kaynak olacak bir çerçeve belirlenmiştir. Buna göre, atık yönetimiyle ilgili olarak atıkların çevreye etkisi oranına göre bir sıralama yapılmış ve atıkların suya batırılmasıyla ilgili olarak yapılan başvurularda bu seçeneklerin öncelikle değerlendirileceği vurgulanmıştır. Yapılan bu hiyerarşik sıralamada atıkların ve diğer maddelerin yeniden kullanımı ilk sırada yer almaktayken liste; atıkların bulunduğu yerden alınarak geri dönüşümü, zararlı içeriklerin yok edilmesi, zararlı içeriklerin kaldırılması veya azaltılmasının sağlanması ve karada, havada ve suda elden çıkarılması olarak devam etmektedir.

Bu kapsamda 1972 Londra Konvansiyonu ve 1996 Londra Protokolü'nün kıyı ötesi tesislerin tamamen kaldırılmasına alternatif olarak kısmen kaldırılması veya ekonomik ömrünü tamamlamış veya amacı için kullanılmaya artık elverişli olmayan tesislerin suya batırılmasına imkân tanımaktadır. Ayrıca suya batırma faaliyetleriyle ilgili olarak da taraf devletlere birtakım yükümlülükler getirmektedir. Londra Konvansiyonu'nda yapılan suya batırma tanımının içinde yer alan denizde bulunan platformların ve yapay adaları ve tesisleri de içine alacak biçimde değerlendirilebilecek insan yapımı yapıların suya batırılması için izin verme yetkisi tanınmıştır. Bu izni ise birtakım yükümlülüklerle bağlamıştır. Taraf devletler suya batırma ile ilgili olarak iç hukuklarında yapacakları düzenlemeleri 1996 Londra Protokolü'nde belirtilen esaslara göre

yapmaları gerekmektedir. Ayrıca suya batırmaya alternatif olarak yeniden kullanım veya geri dönüşüme kazandırma gibi seçeneklerin öncelikle değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

4.4. IMO İlkeleri ve Standartları

Münhasır ekonomik bölgede ve kıta sahanlığında bulunan kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasına ilişkin ilke ve standartlar Nisan 1988'de düzenlenen IMO Deniz Güvenliği Komitesinin 55. oturumunda değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelere ilişkin son taslak ise Eylül 1989'da 57. oturumda onaylanmıştır. IMO ilke ve standartları (IMO;1989), 1982 BMDHS'nin m.60/3'te yer alan " ...yetkili uluslararası kuruluşlar tarafından belirlenen genel kabul görmüş uluslararası standartlar" ifadesine uygun düşen ilke ve standartlardır. Diğer IMO kararları gibi bağlayıcılığı bulunmayan tavsiye kuralları niteliğindedir. Ayrıca 1958 KSS'de belirtilen kıyı ötesi tesislerin tamamen kaldırılması hükmünün aksine bu platformların kısmen kaldırılabilmesinin önünü açar niteliktedir. Yine 1982 BMDHS m.60/3'te bu platformların kısmen kaldırılmasına ilişkin ifade yer almış olsa da IMO İlkeleri ve Standartları bu anlamda daha açıklayıcıdır (Lyons, 2014: 491).

IMO'nun A.672(16) sayılı kararının EK'i üç kısımda düzenlenmiştir. Öncelikle kaldırılmaya ilgili genel kurallara; sonrasında ise tamamen kaldırma ve yerinde bırakma, kısmen kaldırma ile ilgili ilkeler belirtilmiş; son olarak da bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde uygulanacak standartlar ele alınmıştır. IMO ilkeleri kıyıda uzak platformların kaldırılmasıyla ilgili olarak durum bazında (*case by case*) bir yaklaşım izlenmesi gerektiğini öngörür. Şöyle ki, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığında bulunan terkedilmiş ve kullanılmayan tesislerin ve yapıların ilke olarak kaldırılmasını öngörür fakat diğer ilke ve standartlara uygun olması durumunda bunların hiç kaldırılmamasının veya kısmen kaldırılmasının da mümkün olduğunu belirtmektedir.

Bu tesisler ve yapılar üzerinde yargı yetkisi bulunan kıyı devletinin, birincil amacı için tasarlanarak inşa edilen fakat bu amaç için artık kullanılmayan veya artık başka bir amaç için yeniden kullanılan veya belirlenen ilke ve standartlar nezdinde kaldırılmaması için makul bir gerekçe bulunmayan deniz yatağında bulunan tesis ve bunların parçalarının ilke ve standartlara uygun olarak tamamen veya kısmen kaldırılması gerekmektedir (IMO İlkeleri ve Standartları EK m.1-2). Belirtilen tamamen veya kısmen kaldırma işleminin ise mümkün olan en kısa sürede yapılması gerekmektedir. IMO kararında kıyı devletlerinin kullanılmayan ve terkedilmiş tesislerin kaldırılması ile ilgili asgari veya azami bir süre verilmeyişi bu tesis ve yapıların büyüklüklerinin ve/veya donanımlarının farklı olabilmesi ihtimalinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

IMO, kıyı devletlerine münhasır ekonomik bölgede bulunan tesis ve yapıların veya bunların parçalarının deniz tabanına sabit kalmalarına ilişkin izin verirken bazı hususları dikkate alarak vaka değerlendirmesi yapması gerektiğini belirtmektedir. Kıyı devletinin bu değerlendirmeyi yaparken dikkate alacağı hususlar şöyledir (IMO İlkeleri ve Standartları EK m.2-1):

1. Denizin diğer kullanım biçimlerinin veya su üstü veya denizaltı seyrüseferinin güvenliği üzerindeki potansiyel etkileri,
2. Malzemenin çürüme hızı ve deniz çevresi üzerindeki bugün ve gelecekteki etkisi,
3. Canlı kaynaklar dâhil olmak üzere deniz çevresi üzerindeki etkisi,
4. Gelecekte, malzemenin bulunduğu yerden kayması riski,
5. Tesis ve yapıların kaldırılması sırasında ortaya çıkabilecek personelin zarar görmesi riski, teknik imkânlar ve maliyetler,
6. Tesis ve yapıların veya bunların parçalarının deniz yatağında bırakılmasının kabul edilmesi için yeni kullanım alanının ve diğer makul gerekçelerin tespiti.

Münhasır ekonomik bölgede veya kıta sahanlığında bulunan terkedilmiş ve kullanılmayan tesis ve yapılarla ilgili olarak kıyı devletlerine bunların kısmen veya tamamen yerinde kalmasıyla ilgili olarak yapacağı değerlendirmelerde yukarıdaki esasları dikkate alması gerektiği belirtilmiştir. Bununla ilgili olarak listeye bakıldığında esasında bir öncelik sırası da belirlenmiştir. Listede öncelikle seyrüseferle ilgili hususlar, daha sonra deniz çevresiyle ilgili hususlar ve en son olarak da maliyetler, iş kazaları ve diğer etkenler göz önünde bulundurulmuştur. Kıyı devleti terkedilmiş veya kullanılmayan tesis ve yapıların yerinde bırakılmasına veya kısmen bırakılmasına izin verirken öncelikli olarak bunların seyrüsefer güvenliğine etkisini dikkate almak durumundadır. Kıyı devleti, suyun üstünde ve denizin altında süregelen seyrüsefer güvenliğini değerlendirirken de öngörülebilir gelecekte bölgeyi geçmesi beklenen gemilerin sayısını, tipini ve çektikleri suyun derinliğini, gelgit olaylarını, okyanus akıntılarını, genel hidrografik şartları, sıra dışı iklim şartlarını, sonradan belirlenmiş ve geleneksel deniz yollarının, liman ulaşım rotalarının ve seyrüsefer yardımcılarının yakınlığını, ticari balıkçılık alanlarının yerlerini, gemi geçiş yolunun genişliğini ve bölgenin, takımda sularında uluslararası seyrüsefer için kullanılan rotalara veya uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlara yakın olup olmadığını göz önünde bulundurmalıdır(İMO İlkeleri ve Standartları EK m.2-2). İkincil olarak deniz çevresiyle ilgili hususlar dikkate alınırken de bilimsel kanıtlara ihtiyaç vardır. Bu bilimsel kanıtlar ise suyun kalitesine etkisini, jeolojik ve hidrografik özellikler, nesli tükenmekte veya tehlikede olan canlı türlerinin varlığı, mevcut yaşam alanı türleri, yerel balıkçılık kaynakları, tesis ve yapıların çürümesinden veya bunların ortaya çıkardığı artıkların kirliliğe yol açma ihtimalleri dikkate alınarak belirlenebilir.

Görüldüğü üzere, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığında kıyı devletinin yetkisi altında bulunan tesis ve yapıların kaldırılması, kısmen kaldırılması veya yerinde bırakılmasıyla ilgili olarak İMO ilkeleri hangi ilkelerin göz önünde bulundurulması gerektiğini gösterirken aynı zamanda bu ilkeler dikkate alındığında hangi hususların değerlendirilmesi gerektiğini açıkça ifade etmiştir.

Kıyı ötesi tesislerin ve yapıların kaldırılmasıyla ilgili kararın verilmesinde ise İMO standartları devreye girmektedir. Buna göre, 75 metreden az bir derinliğe sabitlenmiş ve yatay bölümleri (güverte) ve üst kısmı hariç havada kalan kısmı 4000 tondan az olan bütün tesis ve yapılar tamamen kaldırılmalıdır (İMO İlkeleri ve Standartları EK m.3-1). Kaldırılması gereken tesis veya yapının tonajı ve sabitlendiği derinlik bir sonraki maddede inşa tarihine bağlı olarak değişmektedir. Buna göre, 01 Ocak 1998 tarihinde ve sonrasında inşa edilen 100 metreden az bir derinliğe sabitlenmiş ve yatay bölümleri ve üst kısmı hariç 4000 tondan az olan bütün kıydan uzakta bulunan tesis ve yapıların tamamen kaldırılması gerekmektedir (İMO İlkeleri ve Standartları EK m.3-2).

Diğer yandan İMO standartları kıyı ötesi tesis ve yapıların tamamen veya kısmen yerinde bırakılmasına da imkân verdiğini belirtmiştir. Bu kapsamda, eğer m.3/1 ve m.3/2 kapsamında değerlendirilen tesis ve yapılar veya bunların parçaları, kısmen veya tamamen yerinde bırakılmaları halinde yeni bir kullanım için uygun olacaksa bu tesis veya yapıların kısmen veya tamamen yerinde bırakılmaları mümkündür. İMO daha çok sığ olarak kabul edilebilecek derinlikteki tesis ve yapılarla ilgili olarak bu tavsiyede bulunmuştur. Denizde, başta ekonomik ve doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi için kullanılan kıyı ötesi tesislerin daha derin sularda ve daha büyük tonajlarda olması durumunda yani m. 3/1 ve m. 3/2 kapsamında değerlendirilemeyecek tesis ve yapıların kısmen veya tamamen yerinde bırakılması ise bunların denizin diğer türlü kullanım biçimlerine haksız bir engel teşkil etmediği durumlarda mümkün

olacaktır (IMO İlkeleri ve Standartları EK m.3-4). Üst kısmı kesilmek suretiyle kısmen sökülün tesis ve yapıların özellikle büyük tonajlı deniz araçlarının su çekim derinliği dikkate alındığında seyrişer güvenliğı için tehlike arz etmemesi için en az 55 metreye kadar kısmen sökülün işleminin yapılması gerekmektedir (IMO İlkeleri ve Standartları EK m.3-6).

Bununla birlikte, m.3/1 ve m.3/2’de belirtilen şartları taşıyan tesis ve yapıların veya bunların parçalarının tamamen kaldırılmasının birkaç istisnası bulunmaktadır (IMO İlkeleri ve Standartları EK m.3-5). Bu istisna durumlarda kıyı devleti, tesis ve yapıların tamamen kaldırılmasının gerekmediğı kararına varabilmektedir. Bu istisnalardan ilki; tamamen kaldırmanın teknik olarak mümkün olmaması, ikincisi; tamamen kaldırmanın aşırı maliyetli olması ve sonucusu ise tamamen kaldırmanın deniz çevresi ve kaldırma işlemini yapmakla görevli personel için kabul edilemez ölçüde riskleri barındırması biçimindedir.

IMO standartlarına göre, kıyı devleti tamamen kaldırılmayan tesis ve yapıların yerlerini, derinliğini ve boyutlarını deniz haritalarında göstermek ve gerekirse tesis ve yapıların kalıntılarını ikaz eden seyrişer yardımcılarını kullanmak zorundadır. IMO standartlarının kabul edildiğı tarihten sonra inşa edilen tesis ve yapılarla ilgili olarak da bazı sınırlamalar getirmiştir. Buna göre, 01 Ocak 1998 tarihinde ve sonrasında münhasır ekonomik bölgede ve kıta sahanlığında, terkedildiğinde veya hiçbir şekilde yeniden kullanımı mümkün olmadığında tamamen kaldırılması göz önünde bulundurularak tasarımı ve yapımı gerçekleştirilmedikçe hiçbir tesis ve yapı bulunmayacaktır (IMO İlkeleri ve Standartları EK m.3-13). Söz konusu tarihte ve sonrasında yapılan tesis ve yapıların mutlaka tamamen sökülmesi düşünülerek tasarlanıp inşa edilmesi gerekliliğı vurgulanmaktadır. Aksi halde kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgede bu özellikleri taşımayan tesis ve yapılar yer almayacaklardır.

IMO’nun 672(16) sayılı kararı, kıyı ötesi tesis ve yapıların kısmen kaldırılmasına ve tamamen yerinde bırakılmasına izin vermekle birlikte 1982 BMDHS m.60/3’te yer alan hükmün geniş yorumu biçiminde düzenlenmiştir. Ayrıca, kıyı devletinin, kıyıda uzakta bulunan tesislerin, yapıların veya bunların parçalarının buldukları yerde bırakılmasına ilişkin izin verirken her bir tesis veya yapı için belirtilen durumların göz önünde bulundurularak değerlendirme yapmasını öngörmektedir. Bu durumda kıyı devleti, kaldırılması gereken tesis ve yapılarla ilgili olarak genel hükümler içeren kurallara göre değil seyrişer güvenliğı, deniz çevresinin kirlenmesi, maliyetler, kaldırmayla ilgili diğer tehlikeler ve gelecekteki etkileri dikkate alarak her bir vaka için ayrı değerlendirmeler yapmak durumundadır. Bu değerlendirmelere göre kıyı devleti kıyı ötesi tesis ve yapıların kısmen veya tamamen yerinde bırakılmasına izin verebilmektedir.

Kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili olarak 1982 BMDHS ve IMO’nun 672(16) kararında kullanılan terimlerle ilgili bir hususa da değinmek gerekmektedir. Çalışmada kıyı ötesi tesisler kavramı içinde ele aldığımız diğer tesis ve yapılarla ilgili olarak 1982 BMDHS m.60/3’ün ilk cümlesinde “yapay adalar” ifadesi “tesisler” ve/veya “yapılarla” beraber kullanılmakta iken madde metninin devamında yalnızca “tesisler” ve “yapılar” ifadeleri kullanılmıştır. Benzer biçimde IMO ilke ve standartları da yalnızca “tesisler ve yapıları” konu edinmiştir. Her ikisinde de kaldırılmaya ilişkin düzenlemelerde “yapay ada” ifadesi kullanılmamıştır. Bu durumda günümüzde sayıları gittikçe artan yapay adaların artık kullanılacak halde olmaması durumunda 1982 BMDHS veya IMO’nun 672(16) sayılı kararında devletlere bu yönde bir yükümlülük getirilip getirilmediğı tartışması ortaya çıkabilir. Öncelikle, 1982 BMDHS’nin farklı maddelerinde “yapay adalar”, “tesisler”, “yapılar” gibi oluşumlarla ilgili Sözleşme’nin genelinde karmaşık bir terminoloji kullanıldığını ifade etmekle birlikte bazı maddelerin metninde “yapay ada” ifadesi “tesisler ve yapılar” ifadeleriyle beraber kullanılmasına rağmen metnin devamında “yapay ada”

ifadesinin kullanılmamış olmasının ilginç olduğu belirtilmelidir. Buradan 1982 BMDHS m.60/3'ün ilk cümlesinde "yapay adalar" ifadesinin zikredilmesine rağmen ikinci cümlesinde kaldırılmayla ilgili hükümde yalnızca "tesis ve yapılardan" bahsetmesi kaldırılmayla ilgili hükmün yalnızca tesis ve yapıları kapsadığı sonucunu doğurabilir. Fakat belirtmek gerekir ki hem Sözleşme'de hem de doktrinde "tesisler" veya "yapılar" ifadesi hem birbirlerini hem de yapay adaları kapsar nitelikte kullanılabilir. Ayrıca, kıyı ötesi tesis ve yapıların kaldırılması ve kısmen veya tamamen yerinde bırakılmasında seyrüsefer güvenliği, deniz çevresinin kirliliğinin önlenmesi/azaltılması gibi amaçlar gözetilmektedir. Bu bağlamda, terkedilmesi veya kullanılmaması olasılık dâhilinde olan yapay adaların da kaldırılması ve kısmen veya tamamen yerinde bırakılmasında da benzer etkiler görülebileceğinden kanaatimizce 1982 BMDHS ve IMO ilke ve standartları diğer kıyı ötesi tesislerde olduğu gibi yapay adaların kaldırılması ve kısmen veya tamamen yerinde bırakılmasıyla ilgili olarak da devletlere yükümlülük getirmektedir. 1982 BMDHS'de ve 1982 BMDHS m.60/3'ün geniş yorumu olarak ifade ettiğimiz IMO'nun 672(16) sayılı kararında bu tür tartışmalara neden olmamak adına daha açıklayıcı ifadelerin kullanılmamış olmasının gelecekte yaşanabilecek uyumsuzlukların çözümünde sorunlar çıkarılabileceği düşünülmektedir.

Belirtmek gerekir ki 1958 KSS m. 5, 1982 BMDHS m.60 ve m.80 ve IMO'nun 672(16) sayılı kararı "münhasır ekonomik bölge" ve "kıta sahanlığında" bulunan kıyı ötesi tesislerle ilgili düzenlemelerdir. Bu düzenlemelerde diğer deniz alanlarında bulunan kıyı ötesi tesislerle ilgili hükümler yer almamaktadır. Ayrıca 1972 Londra Konvansiyonu ve 1996 Protokolü de temelde deniz çevresinin kirlenmesinin önlenmesine ilişkin bir sözleşmedir ve herhangi bir deniz alanında bulunan tesis, yapı ve diğer insan yapımı yapıların suya batırılmasıyla ilgili hükümlere yer vermiştir. Bu bağlamda içsularında, karasularında, takımda sularında ve açık denizlerde bulunan ve terkedilen veya kullanılmayan kıyı ötesi tesislerin kaldırılması ve kısmen veya tamamen yerinde bırakılmasına da değinmek gerekecektir.

İçsularında devletin mutlak egemenliğinin var olması nedeniyle bu alanlarda bulunan kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasına ilişkin uluslararası sözleşmelerin yükümlülük getirmesi beklenmemektedir. Ancak, bir devletin içsularında bulunan kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasına ilişkin iç hukuk düzenlemeleri yapabilir. Bu düzenlemeleri yaparken de konuya ilişkin uluslararası sözleşmelerde yapılan düzenlemeleri kendi iç hukukuna uyarlayabilir.

Karasularında yer alan kıyı ötesi tesislerin kaldırılması hususunda kıyı devletinin egemenliğinden kaynaklı olarak 1982 BMDHS'nin herhangi bir düzenleme yapmamıştır. Fakat yine de zararsız geçişle ilgili olarak kıyı devletinin bazı yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülükler bağlamında karasularında kıyı ötesi tesislerin kaldırılması konusunda kıyı devletinin göz önünde bulundurması gereken bazı hususlar mevcuttur. Buna göre, kıyı devleti karasularında terkedilen veya kullanılmayan kıyı ötesi tesislerin kaldırılması faaliyetleri kapsamında seyrüsefer güvenliğiyle ilgili ortaya çıkabilecek tehlikeleri 1958 KBBS m. 15/2 ve 1982 BMDHS m. 24/2 hükümlerine uygun olarak ilan etmek yükümlülüğündedir. Benzer biçimde 1982 BMDHS m. 52/1 hükmü uyarınca takımda sularında bulunan kıyı ötesi tesislerin kaldırılması faaliyetleri sırasında seyrüsefere ilişkin oluşabilecek tehlikeler takımda devleti tarafından ilan edilmelidir.

Bölge'de bulunan kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasıyla ilgili 1982 BMDHS m.147/2(a) hükmü açıktır. Buna göre, *Bölge*'de yürütülen faaliyetler için kullanılan kıyı ötesi tesislerin kurulması ve yerleştirilmesinde olduğu gibi kaldırılmasında da Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'nin kural, düzenleme ve usullerine uygun biçimde kaldırılacağı belirtilmektedir. Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi, bu tesislerin kaldırılmasını gerekli biçimde duyurmalıdır. 1982 BMDHS'de açık

denizlerde bulunan tesislerin kaldırılmasıyla ilgili olarak herhangi bir yükümlülük getiren düzenleme bulunmamaktadır. Fakat bu durum devletlerin açık denizlerde bulunan tesislerin kaldırılmasıyla ilgili yükümlülüklerinin olmadığı anlamını da taşımamaktadır. Nitekim, hem 1982 BMDHS m. 87/1(d)'de açık denizlerde kıyı ötesi tesisleri inşa etme serbestisini düzenleyen hükmün 1982 BMDHS'nin VI. Kısımına atıf yapıyor olması hem de terkedilen veya kullanılmayan kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasının amacının seyrüsefer ve deniz çevresinin korunması gibi Sözleşme'nin genelinde korunmaya çalışılan faaliyetlerin başında geliyor olması, devletlerin açık denizde bulunan terkedilmiş veya kullanılmayan kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasıyla ilgili kararlarına etki edebilecek niteliktedir. Diğer yandan 1982 BMDHS m.300'de tanınan hakların suistimal edilmemesi gerektiğine ilişkin düzenlemesi bile devletlerin açık denizlerde bulunan tesislerin kaldırılması ve yerinde bırakılmasına ilişkin kararını belirleyici niteliktedir. Ayrıca muhtemel bir yerinde bırakma kararı, deniz çevresine zarar söz konusu olduğunda deniz çevresinin kirlenmesi ve korunmasına ilişkin 1982 BMDHS ve diğer uluslararası sözleşmelerin konusu haline gelebilecektir. Yine de bu hususla ilgili açık ifadelerin bulunduğu bir düzenlemenin eksikliği ve bu eksikliğin giderilmesinin gerekliliği elzemdir.

5. Bölgesel Nitelikli Sözleşmelerde Kıyı Ötesi Tesislerin Ortadan Kaldırılması

Küresel nitelikli uluslararası sözleşmelere ek olarak 1982 BMDHS m. 280/5 ve m. 210/4'te deniz çevresinin kirlenmesinin önlenmesi, azaltılması ve kontrol altına alınması amacıyla bölgesel düzeyde de devletlerin kural ve standartlar geliştirmeleri öngörülmüştür. Bu kapsamda düzenlenen bölgesel nitelikli sözleşmelerde de kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılması veya suya batırılmasına ilişkin hükümler ele alınmıştır.

5.1. 1992 Baltık Denizi Bölgesinin Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi (1992 Helsinki Sözleşmesi)

1974 tarihli Baltık Denizi Bölgesi Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesiyle, Baltık Denizi çevresinin korunması ve iyileştirilmesi ve kirliliğin azaltılması ve önlenmesi hususlarına ilişkin düzenlemeler yapılması ve uygulanması amaçlanmıştır. Ayrıca Sözleşme'nin yapılmasında Baltık Denizi bölgesinde hızlı bir şekilde artan insan faaliyetlerinin artması ve bölgede bulunan sanayileşmiş devletlerin ve kentleşmenin yoğunluğunun etkisi olmuştur. Sözleşme'de, taraf devletlerinin deniz çevresinin korunması ve iyileştirilmesi amacıyla kendi çabalarının yeterli olmadığı ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Baltık Denizi Bölgesi Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi (1992 Helsinki Sözleşmesi) imzalanmış (Geniş bilgi için bkz. Ebbesson, 2000) ve 17 Şubat 2000 yılında yürürlüğe girmiştir.

1992 Helsinki Sözleşmesi kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklı kirliliğin önlenmesine ilişkin EK VI Kural 1 kıydan uzak birimler olarak ifade ettiği tesis ve yapıları; petrol dolumu ve boşaltılması veya petrol ve doğalgaz araştırma, işletme ve üretme faaliyetleriyle ilgili her türlü yüzer veya sabit kıydan uzak tesis ve yapı biçiminde tanımlamıştır. EK VI Kural 8 'de ise taraf devletlere terk edilen, kullanılmayan veya kazaen yıkılmış kıydan uzak birimlerin tamamen kaldırılmasını ve işletenin sorumluluğunda karaya çıkarılmasının sağlanması yükümlülüğü getirilmiştir.

Buna ilaveten Helsinki Sözleşmesi m. 2/4(a)(ii)'de suya batırma, herhangi bir geminin, diğer insan yapımı tesislerin veya hava araçlarının herhangi bir kasıtlı denizde batırılması olarak tanımlanmıştır. Suya batırma tanımında bahsedilen gemi terimi m. 3'de yüzer ve sabit platformları da içerdiğinden ayrıca insan yapımı diğer tesisler ifadesi kullanılmamıştır. Baltık Denizi bölgesinde suya batırma ise m.11'de taraf devletlere yasaklanmıştır. Bu durumda hem petrol ve doğalgaz ile ilgili faaliyetlerde bulunan platformlar hem de bu faaliyetlerin dışındaki

diğer platform ve/veya insan yapımı tesislerin suya batırılmaması yani diğer bir ifadeyle bulunduğu yerden tamamen kaldırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

5.2. Barselona Sözleşmesi ve Protokolleri

Deniz çevresinin korunmasına ilişkin bir diğer bölgesel sözleşme Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi'dir. Sözleşme, uçaklardan ve gemilerden yapılan boşaltmadan kaynaklı kirliliğin önlenmesi ve acil durumlarda kirlilikle mücadelede işbirliği yapılmasına ilişkin düzenlemelerin yer aldığı protokollerle beraber 16 Şubat 1976 yılında kabul edilmiş ve 12 Şubat 1978 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme önemli bir bölgesel antlaşma olarak değerlendirilse de uygulama anlamında birtakım zorlukların ortaya çıkabileceği düşünülmüştür. Akdeniz'e kıyısı olan 21 devletin aynı denize kıyısı olmak dışında neredeyse ortak bir taraflarının olmadığı, üç ayrı kıtada bulunan ve farklı dillere ve dillere, farklı ekonomik ve siyasi gelişmişlik seviyelerine sahip olması bu fikre gerekçe gösterilmiştir (Gavouneli, 1995: 43-44). Sözleşme'ye karadan kaynaklı kirlenmenin önlenmesi, özel koruma alanları ve deniz yatağında ve toprakaltında bulunan doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesine ilişkin üç Protokol daha eklenmiştir. Sözleşme'de yalnızca deniz çevresini değil kıyı alanlarını da içine alacak bir koruma sisteminin (Scovazzi, 2006:111) kurulmasını sağlayacak önemli değişiklikler (Algan, 2011:40) yapılmış ve Sözleşme'nin adı "Akdeniz'in Kıyı Bölgesi ve Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca Protokollerde de değişiklik yapılmış ve sayıları artırılmıştır. 1995 Barselona Sözleşmesi 9 Temmuz 2004 yılında yürürlüğe girmiş olmakla birlikte beraberindeki 7 adet Protokolün bir kısmı henüz yürürlüğe girmemiştir.

Barselona Sözleşmesi, m.4'e göre taraf devletler, Sözleşme'de ve yürürlüğe girecek taraf oldukları Protokollerde yer alan hükümlere uygun olarak Akdeniz bölgesinde kirliliğin önlenmesi, azaltılması, mücadele edilmesi ve mümkün olduğu kadar geniş ölçüde bertaraf edilmesi ve Akdeniz bölgesinin sürdürülebilir kalkınmasına yönelik katkıda bulunmak amacıyla iyileştirilmesi ve korunması için bireysel ve müşterek gerekli olan tedbirleri almak yükümlülüğünü taşımaktadırlar. Sözleşme, taraf devletlere kirlenmeye karşı bireysel tedbirlerin yanında işbirliği halinde tedbirlerin alınmasını da zorunlu kılmıştır. Bunun yanında 1995 yılında yapılan değişiklikler kapsamında Akdeniz bölgesinin sürdürülebilir kalkınmasına yönelik iyileştirme ve koruma tedbirlerine ilişkin bir yükümlülük getirilmiştir. Sözleşme'nin protokollerinden biri olan Akdeniz'de Gemilerden ve Uçaklardan Boşaltma veya Denizde Yakmadan Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılması Protokolü'nün yapmış olduğu tanımlardan gemi tanımının içine platformlar ve diğer insan yapımı yapılar ve bunların ekipmanları dâhil edilmiştir. Yine bu protokole göre gemilerden ve uçaklardan denize artık ve diğer maddelerin boşaltılması ve gemi ve uçakların denizde batırılması suya batırma olarak tanımlanmıştır. Protokolde 2002 yılında yapılan değişiklikle gemilerden ve uçaklardan deniz yatağına ve toprakaltında atıkların veya diğer maddelerin gömülmesi, depolanması ve ortadan kaldırılması da suya batırma tanımına dâhil edilmiştir. Ayrıca bu Protokol'de suya batırılması yasaklanan atık ve diğer maddeler sıralanırken suyun üzerinde yüzer enkaz oluşturabilecek ve çevrenin kirlenmesine başka türlü katkıda bulunacak materyallerin mümkün olduğu kadar kaldırılması koşuluyla platformlar ve denizde bulunan diğer insan yapımı yapılar hariç tutulmuştur. Denizde yer alan tesis ve yapıların mümkün olduğu kadar büyük kısmının kaldırılmasını ve sonrasında kalan enkazın ve diğer zararlı maddelerin suya batırılması yasak kapsamına alınmamıştır.

Kıyı ötesi tesislerle ilgili olarak ayrıntılı hükümler Akdeniz'de Kıta Sahaneliği ve Deniz Yatağının Araştırılması ve İşletilmesinden Kaynaklı Kirliliğin Önlenmesi Protokolü'nde yer almaktadır.

Protokol’de “tesisler” ifadesinden sabit ve yüzer platformların ve bunların ayrılmaz parçalarının anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda “tesisler” ifadesinin, yüzer veya mobil kıydan uzak sondaj birimlerini, dinamik yerleştirilmiş birimler dâhil sabit ve yüzer üretim birimlerini, kıydan uzak depolama birimlerini ve bu amaçla kullanılan gemileri, denizaltı boru hatları gibi çıkarılan ürünlerin yüklenmesi ve transferi için kullanılan kıydan uzak birimleri, deniz yatağı ve toprakaltından çıkarılan maddelerin boşaltılması, depolanması, işlenmesi ve yeniden yüklenmesi için kullanılan ekipmanlar ve buna bağlı aparatları kapsadığı belirtilmiştir. Protokolde, kapsamı belirtilen tesislerden kaynaklı kirliliğin önlenmesi ve azaltılması için kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır.

5.3. Kıta Sahanlığının Araştırılması ve İşletilmesinden Kaynaklı Deniz Kirliliğine İlişkin Kuveyt Protokolü

Kıta Sahanlığının Araştırılması ve İşletilmesinden Kaynaklı Deniz Kirliliğine İlişkin Kuveyt Protokolü, kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasına ilişkin m. 13-1(b)’de balıkçılık faaliyetleri yararına ve seyrüsefer güvenliği için kıyı ötesi tesislerin tamamen veya kısmen kaldırılmasına değinmiştir. Bu bağlamda Kuveyt Protokolü’nün kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasına ilişkin 1982 BMDHS’yi benimsediğini söylemek mümkündür.

Taraf devletlerin katılımıyla 1982 yılında kurulan Denizle ilgili Tehlikelerde Karşılıklı Yardım Merkezi (*Marine Emergency Mutual Aid Centre- MEMAC*) düzenlemiş olduğu dokümanlarda da faaliyetleri duran tesislerin buldukları alanlardan kaldırılmasına ilişkin planlama yapılmasına değinmekle yetinmiştir. Bununla birlikte Protokol’ün taraflarının⁵ politik tutumlarını dikkate alan Esmaili (1999:210) Basra Körfezi Bölgesinde kıydan uzak tesislerin kaldırılması hususunun deniz çevresine ilişkin kamuoyu ilgisinin zayıf olmasından dolayı Kuzey Denizi Bölgesinde olduğu kadar önemli olmadığını iddia etmektedir. Ayrıca kıyı devletleri arasında yaşanan silahlı çatışmalar neticesinde ortaya çıkan çevresel felaketlerin kıyı ötesi tesislerin kaldırılması konusunu gölgelediğini ifade etmektedir.

5.4. Kuzeydoğu Atlantik Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi (OSPAR Sözleşmesi)

Kuzeydoğu Atlantik Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi 22 Eylül 1992 yılında kabul edilmiş ve 25 Mart 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Kısaca OSPAR Sözleşmesi olarak ifade edilen Sözleşme, 1972 tarihli Oslo Gemilerden ve Uçaklardan Suyu Batırma Kaynaklı Deniz Kirliliğinin Önlenmesi Sözleşmesi ve 1974 tarihli Paris Kara Kaynaklı Deniz Kirliliğinin Önlenmesi Sözleşmesi yerine bu sözleşmelerin deniz kirliliğinin önlenmesinde yeterli olmadığı ve bütün kirlenme kaynakları üzerinde düzenlemelere yer vermediği gerekçesiyle düzenlenmiştir.

OSPAR Sözleşmesi m. 5’de ise kıyı ötesi kaynaklı kirlenmeye karşı Sözleşme kurallarına uygun olarak taraf devletlerin bu türlü bir kirliliğinin önlenmesi ve yok edilmesi için bireysel veya ortak girişimlerde bulunması yükümlülüğünü getirmiştir. Sözleşme’de kıyı ötesi tesisler ise açık deniz faaliyetleri için deniz alanında bulunan deniz yatağına sabitlenmiş veya yüzer insan yapımı yapılar, tesisler veya gemiler ve bunların parçalarını ifade etmektedir (OSPAR Sözleşmesi, m.1-1). Kıyı ötesi tesislerin tanımında yer alan açık deniz faaliyetleri ise deniz alanında bulunan sıvı ve gaz halindeki hidrokarbonların araştırılması, değerlendirilmesi ve işletilmesi amacıyla yürütülen faaliyetleri ifade etmektedir. Bu halde Sözleşme’nin kıyı ötesi tesislerle ilgili olarak

⁵ Kuveyt Protokolü’nün dibacesinde sözleşmeciler devletlerin 1978 tarihli Deniz Çevresinin Kirlilikten Korunmasına Dair İşbirliği Hakkında Kuveyt Bölgesel Sözleşmesi ve Olağanüstü Durumlarda Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerden Kaynaklı Kirlilikle Mücadelede Bölgesel İşbirliğine Dair Protokol’e taraf devletler olduğu ifade edilmiştir. Bu devletler; Bahreyn, İran, Irak, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’dir.

yapmış olduğu düzenlemelerin deniz yatağındaki kaynakların araştırılması ve işletilmesi amacıyla kullanılan tesis ve yapılarla sınırlandırıldığını söylemek gerekir. Sözleşmenin 3 nolu EK'inde açık deniz kaynaklı kirlenmenin önlenmesine ilişkin ayrıntılı bir düzenleme yapılmıştır. Söz konusu EK'te açık deniz kaynaklı olarak deniz alanını etkileyecek maddelerin boşaltılması ve salınımı tamamen yasaklanmamakla birlikte taraf devletlerin yetkili kurumlarının düzenlemeleri ve yetkilendirilmesiyle önemli ölçüde kısıtlanmaktadır (OSPAR Sözleşmesi, EK III, m.4).

Ayrıca OSPAR Sözleşmesi, kıyı ötesi tesislerden atıkların ve diğer maddelerin suya boşaltılmasını yasaklamaktadır (OSPAR Sözleşmesi, EK III, m.3-1.). Sözleşme'ye göre, ilgili taraf devletin yetkili kurumlarının izni olmaksızın kullanılmayan kıyıda uzak tesislerin kısmen veya tamamen bulunduğu yerde bırakılması ve suya batırılması söz konusu değildir. Aynı şekilde kullanılmayan kıyıda uzak tesislerin tasarımı ve kurulumu belli bir amaç için yapılan fakat başka bir amaç için kullanılması da ilgili taraf devletin yetkili kurumlarının düzenlemeleri ve yetkisine tabidir (OSPAR Sözleşmesi, EK III, m.8.).

6. Sonuç

Denizlerin yoğun olarak ticari faaliyetler, bilimsel araştırmalar, askeri amaçlar için kullanımı 20. yüzyılda önemli bir ivme kazanmıştır. Bu faaliyetlerin artması, devletlerin denizlerin kullanımıyla ilgili olarak yetki ve yükümlülüklerinin belirlendiği uluslararası ve bölgesel konferansların ve sözleşmelerin düzenlenmesini tetiklemiştir.

Bu bağlamda denizlerin ulaşım, taşımacılık ve balıkçılık gibi geleneksel kullanımalarının kıyı ötesi tesisler kurmak suretiyle çeşitli amaçlar için kullanmaya evrilmesi beraberinde yeni uyumsuzlukları getirmiştir. Bu uyumsuzluklar, kıyı ötesi tesislerin kurulması, işletilmesi ve ortadan kaldırılması hususlarında devletlerin yetki ve yükümlülüklerinin sınırlarıyla da ilgilidir.

Kıyı ötesi tesislerin kurulması ve işletilmesine ilişkin düzenlemeler çoğunlukla deniz yetki alanlarının belirlenmesiyle ilgili olarak bu tesislerin ortadan kaldırılması konusu daha çok deniz trafiğinin güvenliği ve çevresel etkileri bağlamında değerlendirilmiştir. Kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili kısmen kaldırma, tamamen kaldırma, bulunduğu yerde bırakma ve yeniden kullanım gibi seçenekler bu bağlamda ortaya çıkmıştır. Ayrıca küresel ve bölgesel düzeyde yapılan konferans ve sözleşmelerde bu seçeneklerin tartışılmasında maliyetler de belirleyici bir faktör olmuştur. Buna ilişkin 1958 KSS'de terkedilen veya kullanılmayan tesislerin tamamen kaldırılmasından başka bir seçeneğin sunulmamasını Sözleşme'nin yapıldığı tarihlerde mevcut kıyı ötesi tesislerin (çoğunlukla petrol platformları olmak üzere) ekonomik ömrünü henüz tamamladıkları veya yakın gelecekte tamamlayacakları düşünüldüğünde ekonomik maliyetlerin dikkate alınmamasına bağlamak mümkündür. Zira bu dönemde konuyla ilgili devlet uygulamaları da yaygın değildir.

Kıyı ötesi tesislerin ekonomik ömürlerini tamamlamaya başlamasıyla aynı döneme gelen III. Deniz Hukuku Konferansı'nda (1973-1982) bu tesislerin ortadan kaldırılmasına ilişkin müzakereler de yapılmıştır. III. Deniz Hukuku Konferansı sonrasında ortaya çıkan BMDHS'de kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasına ilişkin 1958 KSS'den farklı olarak tamamen kaldırma yükümlülüğüne alternatif olacak yöntemlerin önünü açmıştır. BMDHS'de kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılması öngörülürken; açık bir ifade kullanılmadan yoksun biçimde, bu eylemin yetkili bir uluslararası kuruluşun genel kabul görmüş olduğu standartların izlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. 1958 KSS'de yer alan kıyı ötesi tesislerin tamamen ortadan kaldırılmasına ilişkin kesinlik BMDHS'de mevcut değildir. Bu bağlamda BMDHS'nin yetkili bir uluslararası kuruluş olarak atıfta bulunduğu IMO'nun kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasına ilişkin ilke ve

standartlarda tamamen kaldırmaya alternatif olacak yerinde bırakma ve kısmen kaldırmaya dair düzenlemeler yapılmıştır. Buna ilaveten genel hüküm niteliğinde kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasının bulunduğu yer itibarıyla durum bazında ele alınması gerektiğini öngörür. IMO'nun kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasına ilişkin belirlemiş olduğu ilkeler ise esasında 1972 Londra Konvansiyonu'nda 1958 KSS'de tamamen kaldırma yükümlülüğüne esneklik getirilmesinden kaynaklanır.

Nitekim 1972 Londra Konvansiyonu'nun revize edildiği 1996 Londra Protokolü'nde çevrenin korunması bağlamında ele alınan kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılmasına ilişkin olarak bu tesislerin öncelikle yeniden kullanım, geri dönüşüm gibi değerlendirmelerden sonra kısmen kaldırılması veya suya batırılması seçeneklerinin konu edinmesini öngörür. Bununla birlikte her ne biçimde kıyı ötesi tesisler ortadan kaldırılrsa kaldırılsın devletlerin zararsız geçişi engellememe, zararsız geçişle ilgili bir tehlike söz konusu olduğunda bildirme, uluslararası deniz trafiğini engellememe yükümlülüklerinin yanında deniz çevresinin korunmasına dair yükümlülükler de BMDHS'de yer almaktadır.

BMDHS deniz hukukuyla ilgili birtakım konularda bölgesel kuralların oluşmasını da teşvik edici olmuştur. Bu bağlamda deniz çevresinin kirlenmesinin önlenmesi, azaltılması ve kontrol altına alınmasına ilişkin bölgesel sözleşmeler de ortaya çıkmıştır. Bölgesel sözleşmeler, kıyı ötesi tesislerin ortadan kaldırılması hususunda farklı kural ve uygulamalar geliştirmişlerdir. Deniz çevresinin dikkate alınarak hazırlanan bölgesel sözleşmeler, çoğunlukla kullanılmayan kıyı ötesi tesislerin suya batırılmasını yasaklamakla birlikte diğer alternatif yöntemlerin uygulanmasını da zorlaştırıcı hükümler içermektedir. Ayrıca küresel sözleşmelerde olduğu gibi bölgesel düzeyde yapılan sözleşmelerde de kıyı ötesi tesislerin tanımıyla ilgili bir yeknesaklık bulunmamaktadır.

Sonuç olarak kullanılmayan veya terkedilmiş kıyı ötesi tesislerin sayısının gün geçtikçe arttığını ve denizlerin geleneksel kullanımları dışında kullanımının kıyı ötesi tesisler kurmak suretiyle çeşitlendiği düşünülürse daha da artacağı açıktır. Bununla birlikte uluslararası deniz hukukunun çerçevesi çizen BMDHS kullanılmayan kıyı ötesi tesislerin kaldırılmasıyla ilgili ayrıntılı hükümler içermemekle birlikte detayları devletler arasında düzenlenecek konferanslar, yetkili uluslararası örgütlerin yapacağı düzenlemeler ve bölgesel işbirliği neticesinde ortaya çıkarılacak kurallara bırakmıştır. Fakat bu durum konuyla ilgili düzenlemelerin yeknesaklıktan uzak hükümlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu noktada gerek yeknesaklığın sağlanması gerekse de teknik ayrıntılara değinme bağlamında IMO'nun ilke ve standartları içerik olarak yeterli görünmekte ise de bu ilke ve standartların birer tavsiye niteliğinde olması bakımından genel kabul görmesi ve uygulamada kılavuzluk etmesi zor görünmektedir. Kullanılmayan veya terkedilmiş kıyı ötesi tesislerin yakın zamanda hem deniz trafiğinin güvenliğini hem de deniz çevresini tehdit eder bir hal alması kuvvetle muhtemel olması hasebiyle evrensel ilkelerin belirlendiği, güçlü denetim ve yaptırım hükümleri içeren küresel nitelikli bir sözleşme düzenlenmesi elzem görünmektedir.

Kaynakça

- Algan, N. (2011). Akdeniz Eylem Planı, Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 17(1-2), 37-54.
- Brown, E. D. (1982). Decommissioning of Offshore Structures: Legal Obligations under International and Municipal Law. Oil and Petrochemical Pollution, 1(1), 23-35.
- Çamyamaç, A. (2017). Yapay Adalar ve Uluslararası Deniz Hukuku. İzmir Barosu Dergisi, 82(1), 79-176.
- Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (OSPAR Convention), 22 September 1992, <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-001128.txt>, (Erişim Tarihi:06.02.2021)
- Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution (Barcelona Convention), 16 February 1976, https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/35759/77ig9_inf3_bc_eng.pdf, (Erişim Tarihi:28.01.2021)
- Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter (London Convention), 29 December 1972, United Nations, Treaty Series, vol. 1046, p. 120, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201046/v1046.pdf>, (Erişim Tarihi:30.01.2021)
- Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area, 22 March 1974, <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-000405.txt>, (Erişim Tarihi:21.02.2021)
- Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area (Helsinki Convention), 9 April 1992, <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-001153.txt>, (Erişim Tarihi:27.01.2021)
- Ebbesson, J. (2000). A Critical Assessment of the 1992 Baltic Sea Convention. German Y.B. Int'l L., 43, 38-64.
- Forte, A. D. M. (1998). Legal Aspects of Decommissioning Offshore Structures. In D. G. Gorman & J. Neilson (Eds.), Decommissioning Offshore Structures (pp. 125-140). London: Springer.
- Gao, Z. (1998). International Law on Offshore Abandonment: Recent Developments, Current Issues and Future Directions. In Z. Gao & C.-K. Kao (Eds.), Environmental Regulation of Oil and Gas (pp. 143-171). London/The Hague/Boston: Kluwer Law International.
- Gavouneli, M. (1995). Pollution from Offshore Installations. London/Dordrecht/Boston: Graham&Trotman/ Martinus Nijhoff.
- Hamzah, B. A. (2003). International Rules on Decommissioning of Offshore Installations: Some Observations. Marine Policy, 27(4), 339-348.
- Holbrook, S. J., Ambrose, R. F., Botsford, L., Carr, M. H., Raimondi, P. T., & Tegner, M. J. (2000). Ecological issues related to decommissioning of California's offshore production platforms. Report to the University of California Marine Council by the select Scientific Advisory Committee on Decommissioning: University of California.
- Esmaeili, H. (1999). The Legal Regime of Offshore Oil rigs in International Law. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). The University of New South Wales, Sydney.
- Igiehon, M. O., & Park, P. (2001). Evolution of International Law on the Decommissioning of Oil and Gas Installations. Paper presented at the SPE/EPA/DOE Exploration and Production Environmental Conference, Texas, USA.
- IMO (1989) , Resolutions A.672 (16) ,Guidelines and Standards for the Removal of Offshore Installations and Structures on the Continental Shelf and in the Exclusive Economic Zone.

[https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.672\(16\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.672(16).pdf), (Erişim Tarihi:02.02.2021)

International Law Commission, Convention on the Continental Shelf, 29 April 1958, United Nations, Treaty Series, vol. 499, p. 311, <https://www.refworld.org/docid/3ddb8e6a4.html>, (Erişim Tarihi: 01.10.2021)

Lütem, İ. (1959). Deniz Hukukunda Gelişmeler Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.

Lyons, Y. (2014). The New Offshore Oil and Gas Installation Abandonment Wave and the International Rules on Removal and Dumping. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 29(3), 480-520.

Montgomery, C. (2013). What issues should you consider when dumping man-made structures at sea? Retrieved from <https://www.clydeco.com/blog/energy/article/what-issues-should-you-consider-when-dumping-man-made-structures-at-sea>

Ole, N., & Faga, H. P. (2017). Assessing the Impact of the Brent Spar Incident on the Decommissioning Regime in the North East Atlantic. *Hasanuddin Law Review*, 3(2), 141-147.

Osmundsen, P., & Tveterås, R. (2003). Decommissioning of Petroleum Installations—Major Policy Issues. *Energy policy*, 31(15), 1579-1588.

Owen, P., & Rice, T. (1999). *Decommissioning the Brent Spar*. London: Routledge.

Papadakis, N. (1975). Artificial Island in International Law. *Maritime Policy and Management*, 3(1), 33-39.

Peters, P., Soons, A. H. A., & Zima, L. A. (1984). Removal of Installations in the Exclusive Economic Zone. *Netherlands Yearbook of International Law*, 15, 167-207.

Proelss, A. (2017). *United Nations Convention on the Law of the Sea: A Commentary*. Baben-Baben: Nomos Verlagsgesellschaft.

Protocol concerning Marine Pollution resulting from Exploration and Exploitation of the Continental Shelf (Kuwait Protocol), 29 March 1989, <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-001128.txt>, (Erişim Tarihi:03.02.2021)

Scovazzi, T. (2006). New International Instruments for Marine Protected Areas in the Mediterranean Sea. In A. STRATI, M. GAVOUNELI, & N. SKOURTOS (Eds.), *Unresolved Issues and New Challenges to the Law of the Sea* (pp. 109-120). Leiden: Brill Nijhoff.

Techera, E. J., & Chandler, J. (2015). Offshore Installations, Decommissioning And Artificial Reefs: Do Current Legal Frameworks Best Serve The Marine Environment? *Marine Policy*, 59, 53-60.

Trevisanut, S. (2020). Decommissioning of Offshore Installations: a Fragmented and Ineffective International Regulatory Framework. In C. Banet (Ed.), *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed Resources* (pp. 431-453). Leiden/Boston: Brill/Nijhoff.

Tütüncü, A. N. (2004). *Gemi Kaynaklı Deniz Kirlenmesinin Önlenmesi, Azaltılması ve Kontrol Altına Alınmasında Devletin Yetkisi* (3. ed.). İstanbul: Beta.

UN General Assembly, Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=3dd8fd1b4&skip=0&query=Convention%20on%20the%20Law%20of%20the%20Sea>, (Erişim Tarihi: 21.01.2021)

Van Elden, S., Meeuwig, J. J., Hobbs, R. J., & Hemmi, J. M. (2019). Offshore Oil and Gas Platforms as Novel Ecosystems: A Global Perspective. *Frontiers in Marine Science*, 6(548).

Wan Abdullah Zawawi, N. A., Liew, M. S., & Na, K. L. (2012). Decommissioning of Offshore Platform: A sustainable framework. Paper presented at the 2012 IEEE Colloquium on Humanities, Science & Engineering Research (CHUSER 2012), Malaysia.

1996 Protocol to the Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and other Matter 1972 [London Convention], 7 November 1996, <https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/OurWork/Environment/Documents/PROTOCOLAmended2006.pdf>, (Erişim Tarihi:10.03.2021)

Extended Summary

Decommissioning of Offshore Installations in International Conventions

Decommissioning of offshore facilities, including artificial islands, facilities, platforms, other man-made structures, and devices; It refers to the process of removal or disposal due to the end of its economic life or the end of its intended use. However, the lack of a definition of the term "decommissioning" in important international legal documents regarding the removal of these structures located far from the coast triggers the emergence of some difficulties regarding this issue in practice.

Although the international legal documents related to decommissioning of offshore installations are mostly related to oil platforms, regulations that may be valid for artificial islands and other installations/ structures, which are diversified in terms of usage purposes, are also included. In this respect, the discussions about the decommissioning of *Brent Spar* have been an important milestone in the context of updating and/or regulating international documents and national legal regulations legislated to that time and subsequently.

While the regulations regarding the establishment and operation of offshore installations are mostly related to the determination of maritime jurisdiction areas, the issue of the decommissioning of these installations has been evaluated in the context of the safety and environmental impacts of navigation. Alternative methods for the decommissioning of offshore installations such as partial removal, total removal, leaving in place, and reuse have emerged in this context. In addition, costs have been a determining factor in discussing these options at conferences and conventions held at the global and regional levels. In addition, costs have been a determining factor in discussing these options at conferences and conventions held at the global and regional levels. In this regard, it is possible to attribute the fact that no option other than the complete removal of abandoned or unused facilities in 1958 CCS is offered because the economic costs were not taken into account when it is thought that the existing offshore installations (mostly oil and gas platforms) have just completed their economic life at the time of the convention or will complete their economic life in the near future. Moreover, state practices on the subject were not common in this period.

Negotiations on the decommissioning of offshore installations were also held at the Third United Nations Conference on the Law of the Sea (1973-1982), which coincided with the beginning of the completion of the economic life of existing installations. The United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) which was adopted by the Conference has led up to alternative options for the decommissioning of offshore installations unlike 1958 CCS requiring total removal. While UNCLOS provides for decommissioning of offshore installations, without a clear statement, it requires that this action should be followed by the generally accepted standards of an authorized international organization. The certainty regarding the total removal of offshore installations in 1958 CCS is not stated in UNCLOS. In this context, regulations have been made for the IMO, to which UNCLOS refers to as an authorized international organization, to leave in place and partially removal, which will be an alternative to completely removing in guidelines for the decommissioning of offshore installations. In addition, it provides that the decommissioning of offshore installations, as a general rule, should be considered on a case-by-case basis. The principles that IMO has determined regarding the decommissioning of offshore installations actually originate from the 1972 London Convention which provides the flexibility to the obligation of total removal required by 1958 CCS.

As a matter of fact, the 1996 London Protocol, in which the 1972 London Convention was revised, regarding the decommissioning of offshore installations, which were addressed in the context of environmental protection, provides that these installations should be partially removed or dumping after considerations such as reuse and recycling. In addition to the obligations of states not to prevent innocent passage, to notify when there is a danger related to innocent passage, not to prevent international maritime traffic, no matter how offshore installations are removed, the obligations regarding the protection of the marine environment are also included in UNCLOS.

UNCLOS has also encouraged the formation of regional regulations related to the law of the sea. In this context, regional conventions have also emerged on the prevention, reduction, and control of pollution of the marine environment. Regional conventions have developed different rules and practices for the decommissioning of offshore installations. Regional conventions, prepared with the marine environment in mind, prohibit the dumping of mostly unused offshore facilities but also include provisions that make it difficult to implement other alternative methods. In addition, there is no uniform definition of offshore installations in conventions adopted at the regional level as in global conventions.

In conclusion, it is clear that the number of unused or abandoned offshore installations is increasing day by day, and its use outside of traditional uses of the seas will increase even more, given that it diversified by establishing offshore installations. However, while UNCLOS, which outlines international maritime law, does not include detailed provisions on the decommissioning of unused offshore installations, it has left the details to the rules to emerge as a result of conferences between states, regulations by authorized international organizations, and regional co-operation. However, this has led to the emergence of provisions that are far from uniformity. At this point, the principles and standards of the IMO seem sufficient in terms of content, both in terms of ensuring uniformity and in the context of addressing technical details, but it seems difficult to accept and guide in practice in terms of these principles and standards being recommendations. It seems essential to have a globally qualified contract with strong controlling and enforcement provisions, in which universal principles are determined, as unused or abandoned offshore installations are likely to become a threat to both the safety of sea traffic and the marine environment in the near future.